

Učitel matematiky

František Morkes

Pohled na platy učitelů v minulosti

Učitel matematiky, Vol. 6 (1998), No. 1, 35–38

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/151364>

Terms of use:

© Jednota českých matematiků a fyziků, 1998

Institute of Mathematics of the Czech Academy of Sciences provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This document has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://dml.cz>

POHLED NA PLATY UČITELŮ V MINULOSTI

FRANTIŠEK MORKES

Až do roku 1785 byli učitelé odměňováni pouze nejrůznějšími naturálními dávkami, které jim poskytovala vrchnost a obec. Výše i způsob vybírání těchto dávek bývaly místně odlišné, v řadě případů si museli učitelé určitou část naturálií vybírat sami. V roce 1785 byla zavedena tzv. *kongrua*, tj. určitá stálá peněžní výměra učitelského platu. Vedle této stálé a zajištěné peněžité dávky dostávali učitelé i nadále naturálie. Pro úřední potřeby byl zpracováván celkový přehled všech požitků, které jednotliví učitelé dostávali, který byl označován jako *fasse*.

K základní změně v platech učitelů došlo v souvislosti se zákonem z roku 1869, kterým byla zavedena povinná osmiletá školní docházka pro všechny děti. Tento zákon doslova stanovil:

Nejmenší plat buď vyměřen tak, aby učitel a mladší učitel, jsa prost všelikého překážejícího mu zaměstnání vedlejšího, mohl se ze vsí síly povolání svému oddávati, učitel pak aby mohl také rodinu svou dle poměrů místních vyživovati, menšího platu nežli takto vyměřeného nemůže žádná obec dávat.

Učitelé začali pobírat pouze peněžní plat, byly zrušeny všechny předchozí naturální dávky a bylo jim zakázáno vykonávat za plat i některé do té doby zcela obvyklé služby (např. kostelnictví). V případě obecných škol byl plat učitelů odlišný podle místa školy. Obce byly rozděleny do čtyř tříd podle počtu obyvatel a s přihlédnutím k místním a drahotným poměrům. Ve větších obcích měl učitel i vyšší plat. Učitelé měšťanských škol však měli stejný plat ve všech obcích. Učitelky dostávaly pouze 80% platu učitelů. Vždy po pěti letech nepřetržité úspěšné služby se platy všem učitelům zvyšovaly o 10%, těchto zvýšení však nemohlo být více než šest.

Platy učitelů spadaly do kompetence zemského zákonodárství, takže postupně docházelo k určitým odlišnostem jak ve výši platů, tak i v systému odměňování v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.

Na Moravě byly učitelské platy o něco nižší než v Čechách a ve Slezsku.

Platovou úpravou v roce 1875 byly platy učitelů sice obecně zvýšeny, současně však došlo k přeřazování mnoha obcí do nižších tarifních tříd, takže pozitivní dopad zvýšení platů byl fakticky negován. Významné však bylo, že od tohoto roku dostávaly učitelky plat ve stejné výši jako jejich mužští kolegové. Bylo to v době, kdy se o podobném opatření v jiných profesích ještě ani teoreticky neuvažovalo.

Od roku 1895 nebyli již na Moravě učitelé odměňováni podle velikosti obce, ale podle svého zařazení do tří kategorií. Přitom bylo stanoveno, kolik učitelů může v které kategorii být. Od roku 1902 byl uplatňován podobný způsob i ve Slezsku. V důsledku drahotných poměrů byly v roce 1909 v jednotlivých zemích upravovány platy úředníků, u učitelů k tomu nedošlo, údajně pro nedostatek financí. Přípravovaná úprava platů učitelů se po vypuknutí války v roce 1914 již nerealizovala.

V letech předmnichovské republiky se platy učitelů lišily podle jejich služebního zařazení a byly přesně specifikovány do nejmenších podrobností. Definitivní učitelé byli zařazeni do jedenácti platových stupňů s automatickým postupem vždy po třech letech. Na obecné škole mohl učitel dosáhnout maximálního platu 2700 měsíčně, na měšťance 3090 korun měsíčně. Zatímco počátkem dvacátých let učitelé protestovali proti deflační politice, která zhoršovala jejich materiální postavení (ozývaly se dokonce stesky po lepších poměrech v letech Rakousko-Uherska), v třicátých letech se již situace stabilizovala, přestože tzv. třináctý plat, který byl ve výši 70% měsíčního platu zaveden v roce 1930, byl již po dvou letech z úsporných důvodů zrušen. Vedle platu měli učitelé i některé další výhody (např. slevy na železnici). Ani v letech Rakousko-Uherska, ani v letech předmnichovské republiky nepatřilo učitelské povolání k těm, v nichž by se výrazně zbohatlo. Nepatřilo však ani k povoláním, která byla platově podceněna. Učitelské povolání vytvářelo určitou existenční jistotu a umožňovalo učitelským rodinám jak poměrně solidní životní úroveň, tak i realizaci finančně náročnějších projektů. Pokud profesní či odborové učitelské organizace

usilovaly o zlepšení materiálního postavení učitelů, byly to protesty na úrovni rezolucí, výzev, audiencí, článků v tisku a reagovaly obvykle na konkrétní zhoršování životních podmínek. Učitelé při těchto protestech nestávkovali, ani stávkou nehrozili.

Při protestech se setkávali jak s pochopením a dílčími úpravami (například drahotních přídavků), tak i s rezolutním odmítáním. Při něm museli vyslechnout i argumenty, že přijímaná úsporná opatření si nutně vyžadují určité oběti a že tyto oběti by mělo učitelstvo přinést pro svoji inteligenci, která je k tomu, na rozdíl od dělníků, uschopňuje (vyjádření dr. Beneše ve funkci premiéra), či s argumentem, že mají přece možnost vedlejších výdělků (slova pozdějšího premiéra Malypetra). Protestující učitelé se však setkali i s vrchnostenským přezíráním svým požadavků, které příslušný ministr vyjádřil větou: *Zákon o srážkách sežere učitelstvo i s chlupama.*

Prosté posuzování učitelských platů v minulosti by bylo neúplné, kdyby nebylo spojeno s hodnocením povinností a požadovaného vzdělání. A tady je zapotřebí jasně konstatovat, že učitelé obecných a měšťanských škol nebyli absolventy vysokých škol, ale že získávali plnou a tehdy zcela postačující kvalifikaci absolvováním učitelských ústavů ukončených maturitou. I proto byly jejich platy v minulosti výrazně nižší než platy středoškolských profesorů. Výuková povinnost učitelů obecných a měšťanských škol pak byla v letech Rakousko-Uherska 30 hodin týdně, ale s určitými místními úpravami, kdy obce z vlastní iniciativy považovaly tuto výši za neúnosnou. Například již v roce 1888 se podařilo pražskému magistrátu získat souhlas zemské školní rady k tomu, aby učitelé na měšťanských školách v Praze učili jen 22 nebo 25 hodin týdně (podle jednotlivých předmětů — učitelé matematiky učili 25 hodin) a ředitelé měšťanských škol pouze 10, případně 14 hodin týdně (podle toho, zda šlo o měšťanskou školu spojenou se školou obecnou, nebo o samostatnou měšťanskou školu) a měli tak dostatek času na nutné hospitace. Je ovšem zapotřebí dodat, že tento výukový úvazek byl stanoven učitelům v letech, kdy běžná pracovní doba i v těch nejtěžších průmyslových oborech byla šestkrát týdně až jedenáct hodin a že tedy školské úřady považovaly oněch

30 týdenních úvazkových hodin za odpovídající této pracovní době. Od roku 1904 se výuková povinnost na měšťankách snížila na maximálně 23 hodin týdně. Povinností učitelů však bylo, aby v případě potřeby učili bez jakéhokoliv nároku na zvláštní odměnu i dvě přespočetné hodiny. Na měšťankách pak došlo k další změně ve školním roce 1910/1911, kdy na nich začaly platit nové osnovy. Ty snížily celkové počty vyučovaných hodin a ředitelé měli od tohoto školního roku učit pouze 8 hodin týdně. V případě učitelů se rozlišoval úvazek těch, kteří měli více než 20 let učitelské praxe od ostatních. Učitelé s praxí delší než 20 let měli v předmětech gramaticko-historických výukovou povinnost 20 týdenních hodin, učitelé ostatních předmětů (včetně matematiky) 22 týdenních hodin. Učitelé s kratší služební dobou měli výukovou povinnost 22, resp. 25 týdenních výukových hodin. Snížené úvazky však byly povoleny pouze za předpokladu, že na škole nebude zrušeno žádné z dosavadních systemizovaných učitelských míst.

V letech předmnichovské republiky měli učitelé obecných škol úvazek 28 hodin týdně, na měšťankách 24 hodin týdně. Platné předpisy přitom ovšem zcela jasně stanovily, že neexistuje zákonný podklad pro to, aby plná výše služebních požitků (tedy plat) byla závislá na tom, zda učitelé skutečně všechny tyto hodiny učí. Význam této normy byl spatřován pouze v případném nároku na zvláštní honorování přespočetných hodin. Pokud učitel učil souběžně na obecné škole i měšťance, byl mu stanoven úvazek jako by učil pouze na měšťance.

Při posouzení všech těchto skutečností je možno bez jakéhokoliv sentimentu konstatovat, že platy učitelů ani v letech Rakousko-Uherska po roce 1869 ani v období předmnichovské republiky nejenže nebyly (vzhledem k požadovanému vzdělání a povinnostem) podhodnoceny, ale nebyly ani pod průměrnou výší vyplácených platů. Také jejich odstup od špičkových platů byl nepochybně menší, než je tomu v současnosti.